

KRİZ SÜRECİ MALİYE POLİTİKALARINDA DÖNEMSEL ESNEKLİK VE ALTERNATİF BÜTÇE POLİTİKALARINDA OLUŞUMLAR

Doç. Dr. A. Niyazi ÖZKER*

ÖZET

Bu çalışmada, kriz süreci içerisindeki alternatif bütçe opsiyonlarının yanı sıra, aynı dönem içerisinde makro ekonomik politikalardan doğrudan etkilenen Milli Geliri ve kamu harcamaları ve vergi gelirlerinin etkisiyle farklılaşabilen hedef ekonomik büyüme seviyelerini ortaya koymayı amaçladık. Bu yüzden bazı zamanlar kamusal karar alıcıların her bir uygulamasıyla farklılaşan kamu harcamaları ve kamu harcamalarının Milli Gelir üzerindeki çoğaltan etkisi, vergi uygulamaları gibi diğer finansal uygulamalardan daha büyük olabilmektedir. Bu bağlamda hükümetler kriz sürecini aşmak için alternatif bir bütçeyi ortaya koymak ve ekonomik büyümeyi arttırmak istiyorsa, öncelikle marjinal tüketim seviyesi ile tüketiciler üzerindeki vergi yükü arasında bir denge kurmak ve diğer taraftan tüm bu mali opsiyonları her vergi mükellefi üzerindeki Milli Gelirin yüzdelik değeri ile ilişkilendirmek durumundadır. Çünkü vergi oranlarında yapılan bir çok değişiklik Milli Gelirle birlikte kriz süreci içerisindeki üretimin reel seviyesini yavaşlatan söz konusu kamusal programlar kapsamındaki kaynakların sapmasına da neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Gelir; Kamu Harcaması; Vergi Gelirleri; Marjinal Tüketim Seviyesi; Reel Üretim Seviyesi; Vergi Yükü.

ABSTRACT

The Periodic Flexibility in The Financial Policy of Crises Process and The Formations in The Alternative Budget Policies.

In the study, we aim the options of the alternative budget policies in crises process and Gross National Product in the same period which has been directly effected by macro economics policies to bring up the targeted economics growth level that could be differentiated by effective of public expenditure and tax revenues. So, some time public expenditure which would be differentiated with any applications of public decisions maker and the multiplier effect of public expenditure on the Gross National Product (GNP) could be bigger than another financial applications as a tax using. If the government's aim to increase economic growth and maintain the alternative budget for passing over the crises process, first it must be balance between marginal consumption level and tax

---

* Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F., Maliye Bölümü Öğretim Üyesi.

burden on consumers and also all these financial options must be connected with per cent of Gross Nations Pruduct on every tax payer. Because the many differented rate of tax results in decrease of GNP and sources of differences in views concerning public programs that block the reel level of product in crises process.

Key Words: Gross National Product; Public Expentitures; Tax Revenues; Marginal Conspumtion Level; The Reel Level of Product; Tax Burden.

1. GİRİŞ

Mali politikaların öncelikli olarak çerçevesini belirlediği ve her bir alternatif bütçe politikasının da öncelikli ana fonksiyonu olarak ortaya koyduğu hedef, şüphesiz ki kriz sürecinin aşılması ve buna ilişkin istikrar politikalarındaki tutarlılıktır. Maliye politikalarının uygulama da somut bir yapıya dönüştüğü bütçe politikaları sürecinde, optimal büyüme oranlarına destek oluşturmanın yanı sıra, harcamalardaki reel artışların oransal yapısıyla Milli Gelir artışları arasında bir denge arayışı da söz konusudur. Mali politikalara yönelik dönemsel esneklik arayışlarının da özünü oluşturduğu bu yaklaşım, kamusal uygulamalarda alternatif bütçe politikalarını da zorunlu olarak gündeme getirmektedir. Diğer bir ifadeyle kriz sürecinin aşılmasında marjinal olarak denkleştirilen bütçe, kamu gelirleri parametrelerinin harcamalar karşısında daha esnek bir yapıya kavuşturulmasıyla bir mali uygulama esnekliği oluşturmakta ve saptanan büyüme oranı doğrultusunda esnek bir yapı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda harcama ve vergi parametrelerinin bütçedeki konumu ve gelecek bütçe dönemlerindeki hedef limitleri, alternatif bütçe politikalarının oluşturulmasında ana kriterleri ortaya koymaktadır (Alan, 2001, 269-272).

Özellikle geleceğe yönelik yatırımların cari bütçenin bir fonksiyonu olduğundan hareketle, dengeli bir büyüme hedefleri açısından mali politikalarındaki dönemsel esnekliğinin gereği bu politikaların oluşturulması bazında oldukça anlamlı kabul edilmektedir. Kriz sürecinde süregelen eksik istihdam ve artan işsizliğin kriz sürecini ağırlaştırıcı konumu vergi parametrelerinin de konumunu gündeme getirmektedir. Bu yaklaşım vergi parametrelerinin tüketim fonksiyonu ile doğrudan ilişkili yapısı ile birlikte, kamu harcamaları ve Milli Gelir ilişkisinin alternatif bütçe politikaları bazındaki net ilişkisini de ortaya koymaktadır. Bu yapısal ilişki, bütçe açıklarının süregeldiği kriz döneminde parametrik değişkenlerin alternatifler sunmasıyla birlikte, bu sürecin aşılmasında istihdam ve fiyat dengesi hareketiyle de maliye politikalarının büyüme haddini etkilediği bir yapıyı da ifade etmektedir (Spahr, ve Diğerleri, 2003, 586-588).

Diğer taraftan kriz sürecinde alternatif bütçe bazında hedef büyüme oranlarına ilişkin “Kaynak Ayrımı” ve “Gelir Dağılımı” politikalarının net konumu da, söz konusu parametrik değerler bütünündeki çok yönlülüğü de zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda ekonominin büyüme hızıyla yatırımların verimliliğinin uyumlu yapısı da öncelikli bütçe amaçları içerisinde yer almaktadır. İktisadi ve mali krizlerin aşılmasında alternatif bütçe politikalarının öncelikle yüklendiği istikrarı sağlama fonk-

siyonunun piyasa fiyat dengesinin sağlanması ve tam istihdama ulaşma içeriği, büyümede istikrar sağlamaya yönelik bütçe açıklarının kontrolünü maliye politikalarının varlığıyla zorunlu kılmaktadır. Bu durum diğer bir yaklaşımla “Telafi Edici Maliye Politikasının” süregelen bütçe açıklarıyla hedef yatırımlar açısından konumundaki etkinliği netleştirmektedir (Edizdoğan (a), 2008, 394).

Diğer taraftan optimal bir vergi sisteminde kamusal mal ve hizmet harcamalarından oluşan harcama portföyünün karşılanmasına yönelik hedef bir Milli Gelir artışının sağlanmasında kamusal fonların artırılması zorunluluğu, para arzındaki artışların da dönemsel esnekliğini zorunlu kılmaktadır. Alternatif bütçe arayışları açısından bütçelerdeki yatırım fonlarını doğrudan etkileyen bu olgunun, para arzıyla desteklenmeyen bir alternatif bütçenin olası bir faiz yükü ve artan yatırım maliyetleri ile karşı karşıya kalmasına da zemin hazırlamaktadır (Turnovsky, 1980, 164-166). Alternatif bütçe politikalarına ilişkin örneğin, depresyon dönemlerinde söz konusu bir para arzıyla desteklenen bir genişletici maliye politikasının piyasa işlem portföyüne rağmen başarılı olabileceği yaklaşımı da temelde bu görüşe dayanmaktadır. Ancak enflasyon süreci gibi daha farklı yapısal özellikler gösteren kriz dönemlerinde likidite eğrisi çok da fazla esnek olmayan bir yapıyı zorunlu olarak ortaya koyduğundan, piyasa işlemleri yetersizliğini de ayrıca destekleyen bir “Telafi “Edici Bütçe” alternatifine olan ihtiyaç, kamusal mali oluşum trendini daha farklı bir bütçe oluşum süreciyle de karşı karşıya bırakmaktadır (Edizdoğan (a), 2008, 395).

2. KRİZ SÜRECİ ALTERNATİF BÜTÇELEME SÜREÇLERİNDE YAPISAL ESNEKLİK

Kriz süreci bütçelerinde bütçelerin alternatif yapılar ortaya koyması ve bir esneklik konseptine sahip olmasındaki ana unsurlar, şüphesiz ki harcama ve genel vergi gelirlerine ilişkin parametrelerdir. Diğer bir ifadeyle, bu süreci önceleyen bütçelerin kriz dönemine ilişkin telafi edici etkinlikleri, söz konusu parametrelerin değişiminin derecesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte konjonktür içerisindeki mali teşviklerle de bütçe esnekliğinin hedeflenen dönemsel amaçlarından saptığı izlenmekte, piyasaya olan finansal müdahalelerin bu konuda yarattığı gelir etkisiyle oluşan vergi matrahlarındaki sapma, alternatif bütçelerin ortaya konmasında önemli bir çelişkiler dizini oluşturmaktadır (Tobin, 1984, 10-12). Yine diğer taraftan vergi oranlarının artan gelire karşılık teşvikler sonucu azalan bir yapıya dönüşmesi, yarattığı gelir sapmasıyla da döneme ilişkin önemli bir bütçe problemine dönüşebilmektedir (Edizdoğan (b), 2008, 50-51).

A. BÜTÇELEME SÜRECİNDE PARAMETRİK ESNEKLİK VE ZAMAN ÖLÇEĞİ

Alternatif bütçeleme sürecinde parametrik değişkenliğin optimal yapısı, zaman ölçeğindeki kamusal harcamalar ve vergi ağırlıklı kamusal gelirlerin oluştur-

duğu çarpan etkisinin, telafi edici bütçelemenin hedef aldığı zaman limitiyle uyumlu olmasıyla anlam kazanmaktadır. Daha çok kamu harcamalarının çarpan etkisinin Milli Gelir düzeyi konusunda etkin olduğu bu süreç, marjinal tüketim eğiliminin aldığı değerlerle yıllara ilişkin (her bir yılı bir bütçe dönemi kabul edersek) bir Milli Gelir etki ölçęęi oluşturmaktadır. Kamusal gelir kaynaklarının farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkması ve kamusal harcama trendleriyle de zaman dilimleri açısından her zaman uyumlu olmayan yapısı, alternatif bütçeler bazında ele alınan çoğaltan değerlerini ve dolayısıyla da alternatif telafi edici bütçeler etkinliğini de düşürmektedir. Para arzının arttığı durumlarda artan para arzının kamusal gelir portföyünün dışında, piyasa işlemlerine yönelik arzı, kamusal harcamaların alternatif bütçeler bazındaki artışını da ifade etmektedir (Tridimas, 2001, 310-313).

Bu oluşum piyasadaki harcamaların çarpan değerini de doğrudan etkileyen reel hasıla ve istihdam düzeyini değiştirmesinin yanı sıra, marjinal tüketim eğilimini (c) doğrudan etkileyen tüketim ve sabit sermaye mallarının da dahil olduğu yatırım mallarının piyasadaki kantitatif yapısını da etkilemektedir (Tridimas, 2001, 312-314). Bununla birlikte piyasadaki kamusal harcamaların özel ve kamusal sermaye mallarının oluşumuna yönelik yarattığı farklı etkiler, (bayındırlık ve diğer alt yapı harcamaları gibi) farklı büyüme hızları yaratmasıyla da kamu harcamaları çarpan değerinin Milli Gelir ölçęęinin faklılaşmasında önemli bir gerekçe oluşturmaktadırlar. Konjonktürün değişken yapısı ve bu dalgalanmalardaki sıklık oranı; diğer taraftan gelirin elde edilmesindeki kaynakların oluşmasındaki elde edilebilirlik hızı, çoğaltan değerlerinin biçimlenmesinde ana faktörler olarak kabul görmektedir (Tridimas, 2001, 312-314).

Her bir dönemin bir önceki dönemle karşılaştırılmasıyla ortaya konulan parametrik değişkenlik ile marjinal tüketim eğilimine (c) bağlı olarak biçimlenen harcamalar çarpan değerinin $(1 \setminus c)$, bütçe esnekliğini dönemsel gelir değişiklik oranlarının birbirine oranıyla sağladığını görmek ve ortaya koymaktadır. (Ataç, 2006, 65). Kriz sürecini önceleyen alternatif bir bütçenin oluşturmasına yönelik bir önceki dönemin gelir düzeyi, “ Y_{n-0} ”; içinde bulunduğumuz dönemdeki ve bir önceki yıla göre artan gelir düzeyi “ Y_{n-1} ” olarak ifade edildiğinde, normal bir kriz süreci bütçe gelir düzeyinin de bir önceki gelir düzeyini “ Y_{t-0} ”, mevcut yıl içersindeki “gelir düzeyini de “ Y_{t-1} ” olarak ifade edebiliriz. **Richard A. Musgrave**’ in de ifadesinde yer bulduğu gibi, açıktır ki kriz dönemi ve bu dönem dışındaki Milli Gelir artış düzeylerinde gelir oranlarının bu iki dönem arasındaki esneklik yapısı, marjinal tüketim eğiliminin belirlediği harcamalar (G) düzeyine bağlı oluşan çarpan etkisine bağlıdır ve dönemsel her bir değişim ve artan yıl sayısı, bütçe esnekliğini sağlamada vergi parametrelerinden doğrudan etkilenmektedir. Kriz dönemindeki marjinal bütçe dengesinin,

$[I > c > + g (I - c)]$ koşuluyla,

$$t > \setminus c [(1 - c) R] \setminus c \dots\dots\dots(1)$$

şeklinde oluştuğu görülmektedir. Harcama ve vergi oranlarındaki değişikliğin parametrik olarak etkinliğinin de alternatif bir telafi edici bütçede yer aldığı kabul edilmesiyle kriz dönemindeki bir alternatif bütçe bazındaki Milli Gelir denge oluşumunu aşağıdaki gibi yazılabilir (c), 2004, 43):

$$\Delta Y_T = - [(c_t - c_{t-1})\lambda + c_{t-1} \setminus 1 - c_t\mu - c_{t-1}(1 - \mu)] (T_t - T_{t-1}) \dots \dots \dots (2)$$

harcamalar baz alındığında ise,

$$\Delta Y_G = 1 \setminus 1 - c_t\mu - c_{t-1}(1 - \mu)] (G_t - G_{t-1}) \dots \dots \dots (3)$$

şeklinde ifade edilebilir. Eşitliklerdeki “ c_t ” ve “ c_{t-1} ” değerleri, marjinal harcama eğilimlerinin kriz dönemi “ c_t ” ve kriz döneminin olmadığı bir önceki dönemdeki “ c_{t-1} ” marjinal tüketim eğilimini göstermektedir. Oluşturduğumuz eşitlik modelinde Musgrave’in modelini baz almamıza karşılık, Musgrave’in yaklaşımından farklı ve bizim tamamen farklı yorumladığımız modelde, “ c_t ” ve “ c_{t-1} ” aynı dönemdeki farklı tüketim gruplarının marjinal değeri olarak el alınmamıştır. Bu bağlamda kriz dönemi alternatif telafi edici bütçe oluşumlarına yönelik kriz öncesi ve sonrası farklı iki marjinal dönemin karşılaştırılması olarak ele aldığımız özgün yaklaşımımızda, bütçe açıklarının (Budget Deficit, ΔD) konumunun iki farklı dönemin vergi gelirleri ve harcamalarının limitleriyle anlam kazanmaktadır (Smith, 1985, 730-735).

Dolayısıyla da her iki farklı dönem arasındaki farklı tüketim dönemlerinin Milli Gelirden aldığı pay ve vergi gelirlerinin toplamındaki oranın ortaya konulması sonucu, karşılıklı iki dönemin alternatif bütçe oluşumlarına yönelik bir anlam kazanması amaçlanmıştır. Eşitliklerdeki “ λ ”, “ c_t ” tüketim grubunun toplam vergi gelirleri içindeki payını veya yüzdelik dilimle ele alındığında oranını ifade etmektedir. Daha analitik değerlendirildiğinde bu yaklaşım, “ c_t ” nin vergi gelirleri içersindeki payının çıkarılması sonucu birim değerden kalan net miktarın konumunun ortaya konulmasına olanak vermektedir ($1 - \lambda$); Bunun yanı sıra, “ μ ” katsayısı da, “ c_t ” kriz dönemi marjinal tüketim eğilimine sahip tüketicilerin tüketim harcamaları sonucu Milli Gelir üzerinden alınan gelir payını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bu değer “ c_t ” tüketici grubunun Milli Gelirden aldığı payı, “ $1 - c_t\mu - c_{t-1}(1 - \mu)$ ” ifadesindeki konumuyla bir önceki dönem sonrası değer oluşumunun mutlak değer olarak ifade edilen yapıdan çıkarılmasıyla gösterilmektedir (Musgrave (c), 2004, 41). Eşitlik (2) de, “ $1 - c_t\mu - c_{t-1}(1 - \mu)$ ” denge değerinin bir önceki döneme göre oluşan vergi artışı (veya bir önceki döneme göre farkı), “ ΔT ”, ile çarpımı, kriz dönemi bütçe açıklarının ortaya konmasında kamu gelirleri açığı veya limitlerinin ortaya konmasına olanak sağlarken, eşitlik (3)’de de “ $1 - c_t\mu - c_{t-1}(1 - \mu)$ ” şeklindeki aynı ifadenin bir önceki dönem kamu harcamaları artış miktarı (veya bir önceki döneme olan farkı), “ ΔG ”, ile çarpımı da, değişen marjinal tüketim eğiliminin artışıyla Milli gelir artışında kamu harcamalarının çarpan değerini ortaya koymaktadır.

B. BÜTÇELEME SÜRECİNDE AÇIK OLGUSU VE ESNEKLİĞE İLİŞKİN PARAMETRİK YAPI

Şüphesiz ki kriz dönemi sürecinde alternatif bütçe olgusunun gündeme gelmesindeki konum, istikrar politikaların dönemsel sapmalarının yanı sıra, aynı döneme ilişkin bütçe açıklarının (Budget Deficit, ΔD) konumu da alternatif bütçe politikalarının ortaya konmasında önemli bir gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de kısaca değindiğimiz gibi bütçe bazındaki “gelir ve harcamaların konumu, kriz öncesi ve sonrası marjinal tüketim eğiliminde bir değişiklik oluşturmadan devam etmişse, yani “ $c_t = c_{t-1}$ ” konumunda ise, telafi edici nitelikli alternatif bir bütçe politikası oluşturulsa bile, eşitliğimiz (2) ve (3) çerçevesinde Milli Gelir değişim oranı da değişmeden bir sonraki dönemde devam etmiş olacaktır ($\Delta Y = 0$). Bütçeyi oluşturan kamusal harcama ve gelirlerin parametrik değeriyle ilişkili bütçe üzerinde oluşturduğu bütçe açığı başta olmak üzere bir çok etkinin, “ ΔG ” ve “ ΔT ” değişkenleri olarak marjinal tüketim eğilimine, “ c ”, bağlı olarak biçimlendiğini ortaya koymuştuk. Dönemsel tüketici grubunun önceki ve cari dönemde Milli Gelirden aldığı pay, “ μ ”, ve bu tüketici grubunun tüketim süresince ödediği vergilerin vergi hasılatı içerisindeki payı, “ λ ”, marjinal tüketim eğiliminin değişen parametrik yapısıyla bütçe açıklarını doğrudan etkilemekte, diğer bir ifadeyle daha önce de değindiğimiz gibi bütçe açıklarının dönemsel limitlerini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda alternatif bir bütçeleme sürecinde vergi gelirlerinde bir değişme söz konusu değilse, Milli Gelirdeki bir artışın doğrudan kamu harcamalarının çarpan etkisine bağlı olarak biçimlendiğini söylemek olanaklıdır [$\Delta G = -\Delta c (Y-T)$]. Alternatif bir bütçenin oluşturulmasında konjonktüre uyumlu kamu harcamalarının artırılmadığı ve sabit olduğu bir yapıda, bütçe açıklarının kapatılması ve Milli Gelirdeki bir hedef artış sadece vergi gelirleri artışıyla hedefleniyorsa, alternatif bir bütçenin oluşturulmasında Milli Gelirden bir önceki dönemin vergi gelirleri çıkarıldıktan sonraki değer marjinal tüketim eğilimindeki değişimle çarpılması sonucu ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır. Bu olgu diğer taraftan söz konusu bu farkın çarpan katsayısının tersine de eşit olarak biçimlenmektedir:

$$[\Delta G = -\Delta c (Y-T)] \rightarrow [\Delta T = \Delta c (Y - T_{t-1}) / 1 - c_t] \dots\dots\dots(4)$$

Ancak döneme ilişkin alternatif bir telafi edici bütçenin oluşturulmasına ilişkin değindiğimiz bu iki konum da, gerçek bütçe uygulamaları sürecinde pek de geçerli değildir. Özellikle kalkınmakta olan ülkelerde hem kamu harcamalarının ve hem de vergi gelirlerinin bir değişim süreci yaşamaları kaçınılmazdır. Dolayısıyla bütçe denkliği,

$$\Delta B = \Delta c [Y - (T_t - T_{t-1})] / 1 - c_t \dots\dots\dots(5)$$

olarak gerçekleşecek; vergi gelirlerindeki reel her bir değişim, bütçe değişiminin (ya da denkleğinin) marjinal tüketim eğilimine bağlı belirleyicisi olacaktır (Musgrave, (c) 2004, 48-49). Diğer taraftan otonom harcamalardaki her bir değişim çarpan etkisi kadar artarak bir önceki döneme göre artan vergi gelirlerindeki net artışı da ifade ediyorsa, kamu harcamalarındaki artışla bir bütçe denkleğinden de söz etmek olanaklıdır.

Bununla birlikte alternatif bir bütçede açık olgusu, marjinal tüketim eğiliminin de etkisiyle Milli Gelirde artış etkisi oluştursa bile, öncelikli olarak telafi edici bütçe kapsamındaki kamu harcamaları ve gelirleri dengesinden ortaya çıkmakta ve fiyatlar genel seviyesinin sıklıkla değiştiği kriz ortamlarında maliye politikasının etkinliği, daha çok tüketim vergilerinin sık sık düzenlenmesine bağlı olarak şekillenmektedir. Konuya eşitlik (2) ve (3) çerçevesinde klasik bütçe ve bütçe açıkları açısından baktığımızda, kamu açıkları ile kamu harcamalarının eşit olduğu bir süreçte, $\Delta D = \Delta G$, sadece kamu harcamalarının finansmanı ile kriz sürecinin aşılması, kamu harcamalarının vergi gelirleriyle finansmanın yeterli olduğu bir konumu da ifade ettiği için, yıla ilişkin bir kamu açığının (bütçe açığı) telafi edici bir bütçe politikası çerçevesinde finanse edilmesi yaklaşımı da söz konusu olmayacaktır (Ulutürk, 2001, 134-137). Bütçeleme sürecinde bu yaklaşım, harcamaların azaltılması, “- ΔG ”, buna karşılık vergi gelirlerinin sabit tutulması gibi bir konuma yönelik olmasının yanı sıra¹, harcamalarda bir artış trendi oluşturulmadan vergi gelirlerinin arttırılması, “ ΔT ”; veya kriz sürecine ilişkin açık olgusunda bir kontrol etkisi oluşturmak ve bütçe denkleğini irdelemek amacıyla kamu harcamalarında “- ΔG ” ve vergi gelirlerinde “- ΔT ”, eşit bir azalmanın hedeflenmesi kriz sürecinde söz konusudur (Ruggeri and Fougère, 1997, 146-153)².

3. KRİZ DÖNEMİ ALTERNATİF BÜTÇE OLUŞUMUNDA PARAMETRİK ETKİLEŞİM

Kriz sürecinin de ağırlıklı olarak ele alındığı değindiğimiz ve söz konusu döneme ilişkin her durumda bütçe açıkları üzerinde marjinal tüketim eğiliminin etkisinin kaçınılmaz olduğu görülmekte ve kamusal finansman açısından kamu harcamalarının değişmediği ve artan oranlı bir vergi uygulamasının söz konusu

¹ Değindiğimiz söz konusu bu durum ve sonraki yaklaşımlar klasik bir bütçe denkleğinin ifade edilmesine yönelik Musgrave’in yaklaşımıyla: $[\Delta G / \Delta G_{OTN}] - 1$. Burada “ ΔG_{OTN} ”, otonom kamu harcamalarındaki artış miktarını ifade etmektedir (Musgrave, (c), 2004, 48).

² “B”, bütçe dengesi olarak ele alındığında, bu oluşum, $\Delta B / \Delta A = -1 / 1 - C(Y - T)$ şeklinde ifade edilebilir. Burada “ ΔG_{OTN} ”, otonom kamu harcamalarındaki artış miktarını ifade etmektedir. (Musgrave, (c), 2004, 48).

olduğu bir süreçte çarpan etkisinin bütçe açıkları üzerindeki olumlu etkisinden söz edilebilmektedir³. Eşitlik (2) ve (3) çerçevesinde Milli Gelirdeki değişim değerlerini vergi gelirleri (ΔT) ile kamu harcamalarındaki (ΔG) değişimlere bağlı olarak ve çarpan değerlerinin de etki ölçüğü çerçevesinde ortaya koymak olanaklıdır (Musgrave (c), 2004, 31). Daha önceki dönemlerdeki vergi ve kamu harcamalarının yanı sıra, marjinal tüketim eğiliminin de dönemlere ilişkin farklılıklar gösterdiği göz önüne alınırsa, bu yaklaşımın kriz dönemleri başta olmak üzere alternatif bütçe politikalarının oluşturulmasında önemli kıstasları da içerdiği görülür (Patrick, 1980, 42-44). Aşağıdaki tabloda kamu harcamaları, vergi gelirleri ve çarpan değerindeki değişim ve farklı konumların, kamu bütçesi ve dolayısıyla da Milli Gelir üzerindeki etkilerinin alternatif bir bütçe oluşumuna yönelik anlamlıdır.

Tablo 1, önce marjinal tüketim eğiliminin, (c), sabit, fakat vergi gelirleri ve kamu harcamalarının değişkenliği bazında ele alınmış, sonrasında da marjinal tüketim eğilimindeki değişim etkisi de dahil edilmiştir.

Tablo.1.

Değişen Vergi Miktarları, Vergi Hasılatında Tüketim Vergilerinin Payı ve Tüketicilerin Milli Gelirdeki Konumuna Göre Milli Gelir Değişim Değerleri

Para- metrik Değerler	$\lambda = 0.4$ $\mu = 0.4$	$\lambda = 0.5$ $\mu = 0.4$	$\lambda = 0.8$ $\mu = 0.4$	$\lambda = 1.0$ $\mu = 0.4$
Milli Gelir	$c_t = 0.4 ; c_{t-1} = 0.2$	$c = 0.6 ; c_{t-1} = 0.4$	$c = 0.8 ; c_{t-1} = 0.5$	$c = 1.0 ; c_{t-1} = 0.8$
ΔY ($T_t - T_{t-1} = 15$ %)*	(-) 5.833	(-) 14.423	(-) 29.210	(-) 125.002

³ Kamu bütçesi dengelerinde, “ ΔB ”, vergi gelirlerinin değişmediği veya ilgili döneme ilişkin Milli Gelirden vergi gelirleri farkının çarpan etkisiyle bütçe dengeleri üzerinde oluşturduğu eşitliği, çarpan değerinin etkisinin de gündeme alındığı bir döneme ilişkin, $\Delta B = \Delta c (Y - T_0) / 1 - c_1$, şeklinde ifade edilebilir (Musgrave, (c), 2004, 48).

ΔY ($T_t - T_{t-1} = 30$ %)*	(-) 11.667	(-) 28.846	(-) 58.421	(-) 250.001
ΔY ($T_t - T_{t-1} = 50$ %)*	(-) 19.444	(-) 48.076	(-) 97.368	(-) 416.666
ΔY ($T_t - T_{t-1} = 70$ %)*	(-) 27.221	(-) 67.307	(-) 136.315	(-) 583.333
ΔY ($T_t - T_{t-1} = 80$ %)*	(-) 31.111	(-) 76.923	(-) 155.789	(-) 666.666
ΔY ($T_t - T_{t-1} = 100$ %)*	(-) 38.888	(-) 96.153	(-) 194.736	(-) 833.334

* Vergi miktarlarındaki söz konusu bir önceki yıla göre artışlar, oransal yüzdelerik değer artışları olarak ele alınmıştır.

Tablo 1, ilgili yıl ve bir önceki yıla göre tüketici grubunun Milli Gelirden aldığı payın değişmediği kabul edilmiş ve gelişmekte olan bir ülkenin ortalama değeri olarak da yaklaşık yüzde 40 olarak, $\mu = 0.40$, edilmiştir. Oysa ki ilgili tüketici grubunun vergi hasılatı toplamındaki payının tüketim vergileri bazında payının değişebileceğinden hareketle, değişik oransal pay örnekleriyle Milli Gelirde oluşacağı değişikliklerin saptanmasına çalışılmıştır. Şüphesiz bu parametrik değişkenlerin yanı sıra, Milli Gelir ölçeğindeki değerleri doğrudan etkileyen unsur bir önceki yıla oranla değişim ve artışlar gösteren vergi miktarlarındaki artışlardır. Bir önceki

yıla oranla % 15 artan bir vergi miktarındaki artışın, marjinal tüketim eğiliminin çok da yüksek olmadığı ve bir önceki yıla oranla, “ $c_t = 0.4$; $c_{t-1} = 0.2$ ” şeklinde değiştiği bir durumda Milli Gelir üzerinde % 5.833 oranında bir azalış (-) ortaya koymaktadır.

Alternatif bütçe politikalarının oluşturulmasına yönelik marjinal tüketim eğilimlerinin önceki yıllara oranla değişmesi oldukça anlamlı kabul edilmektedir. Çünkü marjinal tüketim eğilimlerinin değişmesi olgusu, alternatif bütçe politikalarının oraya konulmasında vergi yükünün dağılımı ve kimlerin vergilendirileceği konusunda önemli bir tercih sorununu da ortaya koyar. Tablo.1. de vergi artışlarının Milli Gelir üzerinde yarattığı negatif değer anlamı, vergi ödeyen tüketim vergisi grubunun karşılaştığı önemli bir talep düşüşüne neden olmasıdır. Dolayısıyla da marjinal tüketim eğilimlerinin düşmesi ve bir önceki yıla göre düşük seyretmesiyle açıklanabilecek bu olgunun tüketim harcamalarının da azalmasına yönelik yarattığı bir etki söz konusu olmaktadır. Milli Gelir üzerindeki negatif ölçek etkisinin vergilerin önceki yıla ilişkin % 100 değişimi karşısında bile çarpıcı bir olumsuzluğu sergilemediği izlenmektedir. Oysa ki, vergi artışlarıyla birlikte bir önceki yıla oranla marjinal tüketim eğiliminin de artmaya devam etmesi ve tüketicilerin tüm gelirlerini tüketime harcamaları karşısında Milli Gelirdeki sapma ölçeği de anlamsızlaşmaktadır⁴.

Bu durumun ortaya çıkışına ilişkin iki önemli gerekçesi söz konusudur. Bunlardan birincisi, vergi oranlarındaki artışların (üstelik % 100’e varan artışların) olduğu bir süreçte marjinal tüketim eğiliminin arttığı ve hatta maksimize olduğu bir yapının olanaksız oluşudur. İkincisi ise, söz konusu tüketici grubunun vergi gelirleri içerisindeki payının, (λ) % 50’nin üzerine çıktığı dönemlerde -vergi gelirleri normal artış trendin de bile olsa- marjinal tüketim eğiliminin yüksek oranları ulaşmasının söz konusu olmaması ve Milli Gelir üzerindeki etki ölçeğinin Milli Gelir seviyesini aşan bir yüzdelik artış etkisiyle gerçekleşmemesidir.

Tablo 1’de, bir önceki yıla oranla normal bir artış seyrindeki (örneğin % 15-30) vergi oranları düzeyinde bile, tüketicilerin toplam vergi hasılatındaki payının ve artan marjinal tüketim eğiliminin % 80’in üzerine çıkmasının hem Milli Gelir üzerindeki etki ölçeğini ve hem de tüketicilerin (sadece tüketimlerine dayalı vergi ödeyen mükelleflerin) yüklediği “Vergi Yükünü” anlamsızlaştırdığı açıkça görülmektedir. Şüphesiz kamusal bir yaklaşımla Milli Gelir etki ölçeğinin sadece vergi gelirleri ve marjinal tüketim eğilimine bağlı bir etki ölçeği ile ortaya çıktığı ve Milli Gelir üzerinde kamu harcamalarının “Çarpan Etkisinden” ayrı bir süreçte ve

⁴ Bu konuda geniş bilgi ve analitik çözümler için bkz: Michel Normandin, “Budget Deficit Persistence and The Twin Deficits Hypothesis”, **Journal of International Economics**, Vol. 49, (1999), ss. 171–193.

bundan bağımsız bir ölçek etkisi oluşturduğu söylenemez. Bu bağlamda değişen vergi gelirlerine karşılık aynı parametrik değerlerle kamu harcamalarındaki değişimlerin Milli Gelir üzerinde marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak yarattığı bir çarpan etkisinin varlığını vurgulamak kaçınılmaz olmaktadır. İlgili dönemde söz konusu tüketim vergilerine konu olan vergi yükümlülerinin Milli Gelirden aldığı payın sabit olduğu (veya kabul edildiği) bir dönemde, bir önceki yıla (veya döneme) ilişkin artan kamu harcamaları artış oranlarının artan marjinal tüketim eğiliminin de etkisiyle Milli Gelir etki ölçüğünü pozitif etkilediği görülmektedir.

Kamu harcamalarının artan marjinal kamu harcamalarının “Çarpan Etkisinin” Milli Gelir üzerinde yarattığı talep artışına koşut olumlu etkisi (+), vergi miktarlarının ortaya koyduğu harcama kısıtlarının Milli Gelir üzerindeki olumsuz etkisiyle (-) bir denge ölçek etkisi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, eşitlik (2) ve eşitlik (3)’ün birlikte ele alındığı, diğer bir ifadeyle hem kamu harcamalarının ve hem de kamu gelirlerindeki değişimlerin birlikte söz konusu olduğu bir süreçte, Milli Gelir üzerindeki efektif ölçek etkisinden söz etmenin anlamlı olduğu görülmektedir. Tablo 2.’de değişen kamu harcamaları miktarları ve tüketicilerin Milli Gelir’den aldığı paya göre Milli Gelirin aldığı değerler gösterilmektedir.

Tablo .2.

**Değişen Kamu Harcama Miktarları ve Tüketicilerin Milli Gelirdeki Konumu-
na Göre Milli Gelir Değişim Değerleri**

Paramet- rik Değerler	$\lambda = 0.4^{**}$ $\mu = 0.4$	$\lambda = 0.5^{**}$ $\mu = 0.4$	$\lambda = 0.8^{**}$ $\mu = 0.4$	$\lambda = 1.0^{**}$ $\mu = 0.4$
Milli Gelir	$c_t = 0.4 ; c_{t-1} = 0.2$	$c = 0.6 ; c_{t-1} = 0.4$	$c = 0.8 ; c_{t-1} = 0.5$	$c = 1.0 ; c_{t-1} = 0.8$
$\Delta Y (G_t - G_{t-1} = 15\%)*$	(+) 20.833	(+) 28.846	(+) 39.473	(+) 125.001
$\Delta Y (G_t - G_{t-1} = 30\%)*$	(+) 41.667	(+) 57.692	(+) 78.947	(+) 250.002
$\Delta Y (G_t - G_{t-1} = 50\%)*$	(+) 69.445	(+) 96.153	(+) 131.578	(+) 416.667
$\Delta Y (G_t - G_{t-1} = 70\%)*$	(+) 97.223	(+) 134.615	(+) 184.210	(+) 583.334
$\Delta Y (G_t - G_{t-1} = 80\%)*$	(+) 111.112	(+) 153.846	(+) 210.526	(+) 666.667
$\Delta Y (G_t - G_{t-1} = 100\%)*$	(+) 138.889	(+) 192.307	(+) 263.157	(+) 833.334

* Kamu harcamaları miktarlarındaki söz konusu bir önceki yıla göre artışlar, oransal yüzdelik değer artışları olarak ele alınmıştır.

** Eşitlik (3). kapsamında tüketim vergisi yükümlülerinin vergi hasılatındaki payı, (λ), söz konusu olmadığından tabloya fikir vermek amacıyla dahil edilmiş ve hesaplamalara dahil edilmemiştir.

$$\Delta Y = \Delta Y_G - \Delta Y_T \dots \dots \dots (6)$$

Kriz sürecindeki alternatif bütçe oluşumlarının şüphesiz öncelikli hedefi, bir önceki yıla göre artan kamu harcamalarının çarpan etkisiyle Milli Gelir artış ölçeğinin olumlu etkilenmesi ve alternatif bir bütçe oluşum sürecinde “Telafi Edici Bütçe” politikalarına yönelik finansal bir zemin oluşturmasıdır. Kriz dönemi alternatif bütçe politikalarının oluşturulmasında öncelikli hedefin harcamaların istenilen seviyede tutulması ile hedef bir Milli Gelir artışının sağlanmasına yönelik bir süreci gündeme getirmesi de bu amaçla öncelik kazanmaktadır. Söz konusu dönemde kamu harcamalarıyla birlikte kamu gelirlerindeki değişimlerin de söz konusu olduğu bir süreç, her iki değişkenin de Milli Geliri farklı etkilemesi sonucu net bir Milli Gelir değerinin saptanmasına yönelik önemli bir zorunluluğu da ortaya koymaktadır. Artan kamusal finansman ihtiyacının artan vergi miktarları ile ön plana çıkan yapısının üretkenlik (özellikle yatırımlar bazında) ve tüketimi düşürmesiyle Milli Gelir ölçeğini olumsuz etkilediği bir süreç, tüketim harcamalarındaki hedef artışların pozitif etkisiyle Milli Gelir üzerindeki artışlarla alternatif bütçe arayışlarını sağladıkları finansal zeminle güçlendirmektedirler. Baz aldığımız Musgrave modeli çerçevesinde oluşturduğumuz eşitlik (6), kamu gelirleri ve harcamalarının aynı döneme ilişkin Milli Gelir üzerindeki net etkisini ifade etmektedir. İlgili dönemdeki bu net Milli Gelir değerlerini aşağıdaki tablo 3’de görmek olanaklıdır.

Tablo . 3.

Değişen Vergi Gelirleri ve Kamu Harcama Miktarları Konumuna Göre Net Milli Gelir Değişim Değerleri

Para- metrik Değerler	$\lambda = 0.4^{**}$	$\lambda = 0.5^{**}$	$\lambda = 0.8^{**}$	$\lambda = 1.0^{**}$
	$\mu = 0.4$	$\mu = 0.4$	$\mu = 0.4$	$\mu = 0.4$
Milli Gelir	$c_t = 0.4 ; c_{t-1} = 0.2$	$c = 0.6 ; c_{t-1} = 0.4$	$c = 0.8 ; c_{t-1} = 0.5$	$c = 1.0 ; c_{t-1} = 0.8$
$\Delta Y^* = \Delta Y_G - \Delta Y_T$	(+) 15.000	(+) 14.423	(+) 10.263	(+) (-) 0
$\Delta Y^* = \Delta Y_G - \Delta Y_T$	(+) 30.000	(+) 28.846	(+) 20.526	(+) (-) 0
$\Delta Y^* = \Delta Y_G - \Delta Y_T$	(+) 50.000	(+) 96.104	(+) 34.210	(+) (-) 0
$\Delta Y^* = \Delta Y_G - \Delta Y_T$	(+) 70.000	(+) 67.308	(+) 47.895	(+) (-) 0
$\Delta Y^* = \Delta Y_G - \Delta Y_T$	(+) 80.000	(+) 76.923	(+) 54.737	(+) (-) 0
$\Delta Y^* = \Delta Y_G - \Delta Y_T$	(+) 100.000	(+) 96.154	(+) 68.421	(+) (-) 0

* Milli Gelir miktarlarındaki söz konusu bir önceki yıla göre artışlar, oransal yüzdellik değer artışları olarak ele alınmıştır.

** Eşitlik (3). kapsamında tüketim vergisi yükümlülerinin vergi hasılatındaki payı, (λ), söz konusu olmadığından tabloya fikir vermek amacıyla dahil edilmiş ve hesaplamalara dahil edilmemiştir.

Tablo 3, eşitlik (3) çerçevesinde aynı döneme ilişkin vergi gelirleri ve kamu harcamaları etkilerinin Milli Gelir üzerindeki yüzdellik net artışlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde vergi gelirleri ve kamu harcamalarının aynı oranda artış göstermesine rağmen kamu harcamalarının çarpan etkisiyle Milli Gelir üzerindeki

pozitif etkisi daha artan bir seyir izlemektedir. Bu olgu artan kamu harcamalarının piyasa ve sektörleri canlandırması ile finansal işlemlerin olumlu etkisiyle açıklanabilir. Yine tablo incelendiğinde marjinal harcama eğiliminin çok yüksek maksimum olduğu ve marjinal tasarruf eğiliminin “Sıfır” olduğu dönemlerde, kamu harcamalarındaki oransal artışa karşılık, vergi oranlarındaki artışların da etkisiyle bir önceki yıla oranla bir Milli Gelir artışının yaşanmadığı görülmektedir. Bu iki önemli nedenle ortaya çıktığı söylenebilir:

- İlk neden, marjinal tüketim eğiliminin maksimum seviyesine karşılık, tüketicilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının da mutlak bir artış göstererek maksimum seviyede süregelmesidir. Diğer bir ifadeyle tüketim marjlarının tamamının vergi gelirleri içerisinde değerlendirilmesi ve dolayısıyla da harcama eğilimlerinin artışının Milli Gelir üzerindeki etkisinin “Nötr” bir etki ölçüğü ortaya koymuş olmasıdır (Monadjemi, 1996, 641-643).
- İkinci neden olarak da tüketici grubunun Milli Gelir’den aldığı payın (özellikle az gelişmiş ülkelerde) değişmediği bir süreçte, artan kamu harcamalarının tüketim üzerindeki tüketimi artırıcı etkisinin, artan vergi oranlarıyla Milli Gelir üzerinde bir durağanlık etkisi oluşturması ve kamu harcamalarının çarpan etkisini etkisizleştirilmesi olduğu ifade edilebilir (Musgrave (c), 2004, 33) .

Diğer taraftan tablo 3’de görüldüğü marjinal tüketim eğiliminin $0.2 \leq 0.4$ arasında süregeldiği bir yapıda kamu harcamalarının % 100 artışı Milli Gelir artış ölçüğünü de bir önceki yıla oranla % 100 etkilemekte olduğu da görülmektedir. Bu artış ölçüğü döneme ilişkin optimal marjinal tüketim eğilimini gösterdiği gibi, gelişmekte olan bir ülkenin optimal vergi yükünü de ifade etmesi açısından anlamlıdır (bu oranın çalışmamızda % 40 olduğu görülmektedir). Harcamalar bazında vergiye konu olan tüketicilerin Milli Gelirden aldığı pay ile yine aynı dönemdeki söz konusu tüketiciler için vergi hasılatlarındaki payın da aynı olduğu bir trende optimal Milli Gelir artış düzeyinin gerçekleşmesi, kriz sürecini yaşayan ülkelerin alternatif bütçe politikaları oluşturmasında önemli mali denge kriterleri ortaya koyduğu söylenebilir (Bairam, 1993, 712-714). Marjinal tüketim eğilimi arttıkça döneme ilişkin söz konusu tüketici grubunun Milli Gelirden aldığı pay değişmiyor ve buna rağmen vergi gelirleri içerisindeki söz konusu tüketici kitlesinin payı tamamen vergisel bir konuma dönüşüyor veya dönüşmeye başlıyorsa, tüketim vergisi mükelleflerinin sosyal refah düzeylerinde sapmaların artmaya başlamasının yanı sıra, finansal istikrar ve zemin arayışlarına yönelik telafi edici alternatif bir bütçe portföyü içeriğinden sapmaların da yoğunlaştığını söylemek olanaklı hale gelmektedir (Musgrave (a), 2004, 28-29). Bu durum kriz dönemlerinde bütçe politikalarının dönemsel esnekliğini zayıflattığı gibi, alternatif bütçe oluşumlarının telafi edici içeriğine yönelik vergi uygulamalarının etki alanını da krizin aşılması ve Milli Gelir üzerindeki reel

pozitif etkisinin sağlanması bazında olumsuz bir sürece sokmaktadır (Berber, 2006, 133-135).

4. ALTERNATİF BÜTÇE POLİTİKALARINDA KAMUSAL FİNANSMANIN DÖNEMSEL NİTELİĞİ VE KONJONKTÜREL UYUM

Kriz süresi içerisinde kamusal mal hizmet sunumuna yönelik kamusal finansmanın niteliği, bütçe politikalarının gerek kaynak ayırımına yönelik etkisi ve gerekse de kriz dönemi istikrar politikalarının sağlanmasına yönelik konjonktürel ayrımıyla çarpıcı bir anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda alternatif bütçe politikalarında mali uygulamaların tutarlı yapısı, kamusal finansman politikalarını ilgili süreçte hedef kamusal mal ve hizmet portföyünün seviyesini konjonktüre uyumlaştırmasıyla netlik kazanmakta (Dalağas, 2000, 280-284) ; alternatif bir bütçenin oluşumuna ilişkin konumu da, yine ilgili dönemdeki bütçe dengeleri ile doğrudan ilgili olan kamusal finansmanın niteliği ile önemli bir anlam ifade etmektedir (Musgrave (b), 2004, 11-12).

A. KANTİTATİF DEĞERLENDİRMELERİN YERİ

Alternatif bütçe politikalarının oluşturulmasında kamu bütçesiyle doğrudan ilişkili tüketim vergisi mükelleflerinin marjinal tüketim eğilimi ve söz konusu mükelleflerin toplam vergi gelirleri içerisindeki konumu, Milli Gelir üzerinde yarattığı etkiyle, tüketim vergisi mükelleflerinin bütçeye sağladığı finansal kaynak ölçüğünün alternatif bütçe politikaları kapsamındaki etki değerini de artırmaktadır (Musgrave (b), 2004, 73). Ancak dönemsel vergi uygulamalarındaki söz konusu bazı değerlendirmeler konjonktürün farklı niteliğine göre, dönemsel uyum açısından farklı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Dolayısıyla da tüketim vergilerinin dışında alternatif bütçe oluşumlarının diğer tüketim vergilerinin dışında diğer farklı finansal vergi tabanına da bağlı oluşumlar konusunda bazı dönemsel sorunları gündeme getirdiği de görülmektedir. Bu sorunların aşılması vergi uygulaması bazında kantitatif değerlendirmeleri de zorunlu kılmaktadır. Alternatif bütçe oluşumlarında vergi ağırlıklı kamusal finansmanın niteliği, söz konusu bu değerlendirmeleri, yukarıda ele aldığımız Milli Gelir değerlendirmeleri bazında toplam vergi gelirlerinin Milli Gelire olan oranı; ya da söz konusu vergi gelirlerindeki değişimlerin harcamalarla birlikte ele alındığı karşılıklı bir etkileşim sürecinde Milli Gelir üzerinde yarattığı etki ölçüğünün kantitatif değerlendirmesiyle anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda daha net bir ifadeyle, vergi ağırlıklı finansal nitelik açısından dönemsel kantitatif sorunlar, bir bütün olarak vergi oranları, vergi matrahlarının konjonktürel uyumu ve vergi miktarlarının dönemsel gelirdeki değişimlerle olan uygulamaya yönelik esnekliği ile söz konusu olmaktadır (Musgrave (c), 2004, 124).

Vergi istisnalarının da dahil olduğu bu süreç, tüketim vergilerinden daha çok artan oranlı gelir vergilerinin dahil olduğu bir yapıda ve söz konusu bu tüketim vergileri dışındaki vergilerin esnekliğindeki değişimlerin etkili olduğu bir kapsamda ortaya çıkmaktadır. Esneklik değerlerinin modele dahil ettiğimiz tüketim vergile-

rinden daha yüksek olduğu dolaysız vergiler, gerek Milli Gelire olan oransal konumuyla gerekse de vergi oranlarındaki düzenlemelerin matrahlarıyla olan dönemsel uyumu açısından kantitatif değerlendirmelerin dönemsel uyumunda oldukça anlamlı sonuçlar verebilmektedir. Bunun yanı sıra, dolaysız vergilerden servet vergileri gibi toplam vergi gelirlerindeki payları düşük olan vergilerin de, hem oldukça düşük seyreden vergi oranlarındaki konumu ve hem de matrah ve oranları arasındaki değişim-farklılaşma uyumunun zayıf olmasından ötürü dönemsel esneklikleri de oldukça zayıf olmakta, kantitatif değerlendirmeler konusunda etkin bir uygulama ölçeği ortaya koymaktan uzak kalmaktadır (Devarajan and Hammer, 1997, 25-28).

Kantitatif değerlendirmelerin alternatif bütçeler açısından ele alınışına ilişkin süreç, aslında ele aldığımız yukarıdaki etkileşimlerin adeta karşılıklı anlamlı bir değerler bütünü ortaya koymasındır denebilir. Vergi uygulamalarındaki vergi unsurlarının etkin bir ölçekte ortaya çıkarılmasına yönelik amaçlar, Milli Gelir üzerindeki değişim değerleriyle kantitatif dönemsel değerlendirmelerin de somut sonuçlarını ortaya koyan bir yapıyı irdelemektedir. Dolayısıyla bu değerlendirmelerin ve alternatif bütçeler kapsamında söz konusu yapısal esnekliğin, vergi gelirleri ve harcamalar etkin bir ölçekte değişmese bile, dönemsel finansal istikrara yönelik önemli bir yaptırım kazandırdığı ve konjonktürel dalgalanmaları zayıflattığı da görülmektedir (Özer ve Taban, 2006, 85-89). Alternatif bir bütçenin oluşturulması sürecinde kriz dönemi bütçe açığı, süreçteki likit varlıkların ya da para arzının artışına bağlı olarak finanse ediliyor veya para arzındaki bir artışa gerekçe oluşturuyorsa, kantitatif değerlerin ele alındığı yapısal esneklik de oldukça yüksek çıkmaktadır. Bununla birlikte yine aynı süreçte marjinal harcama eğilimindeki artışların mükelleflerin vergi yükleri çok da değişmedikçe, kriz “dönemi sürecini önceleyen alternatif bütçelerin oluşumunun Milli Gelir üzerindeki istikrarı sağlamaya yönelik etkisinin de zayıfladığı görülmektedir. Şüphesiz alternatif bütçe oluşumlarının konjonktürel uyumu, söz konusu dönemde istikrarın sağlanmasına yönelik bütçe oluşumlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Tahmin modellerinin de konjonktürün tahminlerine yönelik esaslarını dikkate aldığı bu süreç, sübvansiyonların ve diğer transfer harcamalarının Milli Gelir üzerindeki etki ölçeğini artırdığı bir yapıyla toplam talep yetersizliği gibi kriz sürecine mahsus olumsuz kriterlerin aşılmasına kamu finansmanı bazında destek sağlamaktadır (Faris, 2002, 1189-1192). Alternatif bütçe oluşumunda kamusal finansmanın niteliği, sosyal politikaların da ortaya konulmasındaki etkinliğini de yine değindiğimiz bu amaçlara ilişkin arttırmaktadır. Başarılı bir kriz süreci alternatif bütçesi için, Milli Gelir üzerinde önemli bir çarpan etkisi oluşturan kamu harcamalarını kısmak yerine, vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik (özellikle zorunlu olmayan keyfi sosyal harcamaların kısılmasının amaçlanmasıyla) kantitatif değerlendirme ve uygulama etkinliklerine mahsus mali uygulamaların süreçte yer bulması hedeflenmektedir.

B. ALTERNATİF BÜTÇELEMEDE MALİ DİSİPLİN VE YAPISAL UYUM

Alternatif bütçelerin oluşturulmasında dönemsel uyumun iki farklı alternatif uygulama formatında ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, konjonktürel uyumun sağlanmasında önemli bir mali disiplin sürecinin de uygulamada öncelikli olarak yer bulması ve borçlanma politikaları başta olmak üzere finansal kaynak uyumuna yönelik kantitatif değerlendirmelerin anlamlı bir mali disiplinin sağlanmasındaki yeri ve önemini netlik kazanmasıdır. Diğer ikinci uyuma ilişkin olgunun ise uluslararası entegrasyon sürecinin de bir getirisi olarak kurumsallaşmaya yönelik bir yapısal uyumun sağlanmasıdır. Bu uyum borçlanma politikalarının olduğu kadar piyasa dengeleri ve sektörlere yönelik özel kredi ve sübvansiyonların sınırlandırılmasıyla para ve sermaye piyasalarının telafi edici bütçe niteliğindeki alternatif bir bütçe uygulamasına konu olmasını amaçlamakta (Guellec and De La Porterie, 2003, 230-236), dolayısıyla da uyum sürecine ilişkin bir likidite sınırlamasıyla vergi tarafsızlığı ilkesini de ön plana çıkaran bir etkinlik arayışını ortaya koymaktadır. Özel yatırım harcamalarının yanı sıra, daha ağırlıklı olarak kamu harcamalarının istikrar politikaları konusundaki makro değerler üzerindeki etki ölçeğinin büyüklüğü, alternatif bütçe oluşumlarında mali araçların rolünü de güçlendirmektedir. Siyasal karar alma sürecindeki alınan uygulama kararlarının kurumsal yapılanmayla duyduğu uyumsuz gereksinim, politikaların hızlı ve çabuk uygulamada yer bulmasını kurumsal esneklik ve yeniden yapılanmayla ortaya koymaktadır. Bununla birlikte alternatif bütçe oluşumunda vergi politikalarına yönelik kurumsal uyum gereksiniminin, yine aynı niteliğe sahip alternatif telafi edici bütçe kapsamında harcama programları için çok da ağırlıklı olarak geçerli olduğunu söylemek olanaklı değildir. Çünkü gerek kantitatif değerlendirmeler ve gerekse de kurumsal uyum süreci ve bundan beklenen esneklik, harcamalardaki dönemsel değişkenliğin vergi uygulamaları standardının çok üzerinde seyreden bir yapıyla süreçte yer bulması sonucu kurumsal uyum ve esneklikten beklenen yapısal uyumun zayıflamasına önemli bir gerekçe oluşturmaktadır. Alternatif bir bütçeleme sürecinde bütçe ödeneklerinin ilgili döneme yönelik önemli bir yaptırımını sağlamaktan çok, siyasal karar alma sürecinden doğrudan etkilenen sarfı yıllara ilişkin kamusal harcamaların, daha çok kurumsal bir esnekliğe gereksinim duyduğu ve Milli Gelir üzerindeki etkisinin de söz konusu yapısal bir uyumla göz önüne alınmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Özker, 2002, 88-91). Kamu harcamaları ve vergilerdeki değişimlerle Milli Gelir üzerinde hedef bir reel artışın ve telafi edici bir denge oluşumunun gerçekleşmesi, tahmin modellerinin önceden ortaya koyduğu gelir tahminlerinin esas alınmasıyla oluşmaktadır (Gupta ve Diğerleri, 2005, 455-458).

Gelir tahminlerinin bu içeriği, kurumsal ödeneklerdeki sınırlamaların ve bu sınırlamaların esnekliğini oluşturan kamu harcamaları değişkenlerinin kurumsal esnekliğinin yanı sıra, bu oluşumun yapısal mali uyum sürecinden doğrudan etkilendiği bir finansal mekanizmanın işleyişiyle ortaya çıkmaktadır. Kamusal finansmanın vergi ağırlıklı niteliği, istikrar politikalarının da oluşumuna bağlı olarak tek-

nik açıdan vergi uygulamalarını yapısal uyum sağlanmasına yönelik diğer alternatif mali araçlara göre daha avantajlı duruma getirmektedir. Vergi oranları ve marjinal vergi oranlarının Milli Gelir üzerindeki etkisi, vergi rezervlerinin hangi nitelikte kullanımının hedeflenmesiyle sağlanmış olmasının önemli sebebinin de bu yaklaşım olduğu rahatlıkla söylenebilir. Alternatif bütçeleme sürecinde yapısal uyum, siyasal karar alma sürecine ilişkin değişik zaman aralıklarındaki etkinlikle de söz konusu olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle modelde ele aldığımız tüketici grubunun tüketim aşamasına gelmeden elde ettiği kazançla tüketim sürecini başlattığı zaman dilimlerinin arasında önemli süre farklılıkları söz konusu olabilmektedir. Alternatif bütçe oluşumu açısından tüketim harcamalarına bağlı bu verilerin kantitatif değerlendirmesi açısından konumu, ilgili zaman aralığının tüketim alışkanlıklarının piyasa yansıtılmasından başka, tüketime konu olan malların üretim aşamasındaki zaman dilimlerini de kapsamıyla daha gerçekçi bir anlam kazanmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, kantitatif değerlendirmeler sürecine tüketime yönelik stok malların limit ve değerlemelerindeki değişimleri de devreye alınmak durumundadır (Guellec and De La Portterie, 2003, 239-241).

Tüm bunlarla birlikte alternatif bir bütçeleme sürecinde ilgili bütçenin telafi edici özelliği, ağırlıklı olarak zaman dilimi olarak ele alınan ilgili sürede iktisadi değişimler ve sektörel etkileşimlerin kamu harcamaları çoğaltan değerlerini etkileyerek kantitatif değerlendirmeleri telafi edici bir bütçe alternatifinin dışına taşıma olasılığının yüksek olmasıdır. Dolayısıyla telafi edici nitelikli alternatif bir bütçe tüketim harcamaları talebini doğrudan etkileyen bir kamu harcamaları artışının sonucu, tüketim harcamaları artışına bağlı artması olası vergi gelirlerinin ortaklaşa, ancak ters etki oluşturduğu aynı zaman dilimindeki Milli Gelir üzerindeki etki ölçüğünü ifade edebilmektedir (Gupta ve Diğerleri, 2005, 458-460). Diğer ele aldığımız süreçteki kantitatif değerlendirmeye ilişkin olgular, Milli Gelir üzerindeki etki ölçüğüne yönelik modelimize dahil edilmediği ve sadece kamu harcamaları çarpan etkisinin mükelleflerin değişen vergi yükleri ile etkileşiminin hedef alınmasıyla bir Milli Gelir artışı hedeflendiği düşünülürse, bu yaklaşımın ötesinde ekonomik büyüme modellerinde reel trendlerin ölçülmesi amacıyla bir etkin ölçüm değerlerini ortaya koyma konusunda zayıf kaldığı söylenebilir. Bu bağlamda tüm bunların ekonomik büyüme hedeflerinin ön plana çıkarıldığı mali disiplin ve yapısal uyumla aşılına çalışıldığı bir alternatif bütçe yaklaşımı, piyasa dengeleri ve sektörel etkilerini temel vergi ve harcama parametreleriyle sağlayarak bir telafi edici niteliğe dönüşmektedir.

Vergi uygulamaları parametrelerinin söz konusu zaman dilimindeki değişimler, ya da bu parametrelerin hiç değiştirilmediği, ancak vergi yükleri ve marjinal tasarruf eğilimlerinin dönemsel değişimlerindeki etkilerin yarattığı oluşumlarla bu dengelerin sağlanmasına yönelik uygulamalar (tablo 2 ve tablo 3'de izlendiği gibi), konjonktürel uyumun ana unsurlarını ortaya çıkartmaktadır (Musgrave (c), 2004, 118). Bununla birlikte kamu harcamaları kapsamında mali teşvik ve değişik amaçlı sübvansiyonların yanı sıra, kamusal alanda tazminatlar gibi kamusal mali yükümlü-

lükler mali disiplini şüphesiz olumsuz etkilemekte ve ileriye yönelik hedef yapısal uyum sürecinin de değişik olumsuzluklarla karşılaştığı bir kısır döngüye dönüşebilmektedir. Mali disiplin açısından, yine tablo 1, 2 ve 3 çerçevesinde de yinelendiği gibi, Milli Gelir'deki bir sapma vergi ükelleflerinin de gelirlerinde yarattığı bir saptmaya neden olmasıyla kamusal finansmanın niteliğini doğrudan etkilemekte, bu oluşum hem mali disiplinin sağlanması ve hem de yapısal uyum sürecinin pozitif etkilerinin ortaya çıkmasına yönelik yapısal esnekliğe kaçınılmaz bir gereksinim duymaktadır. Diğer taraftan kamu harcamaları ve vergi gelirlerindeki değişimlerin Milli Gelir oluşum sürecinden bağımsız olmayan yapısı, vergi gelirlerinin mükelleflerin gelirlerine olan oranıyla yine aynı süreçte Milli Gelirin değişim oranına olan oranıyla farklı bir yapı ortaya koyabilmektedir. Dolaylı olarak ilgili dönemdeki gelir dağılımı bozukluğunun ifadesi olan bu durum, kamu harcamalarının hem hanehalkları ve sektörler bazındaki dağılımın yapısal uyum politikaları hedefleriyle çeliştiği bir süreci ortaya koymasının yanı sıra, telafi edici nitelikli bir mali yapılanmayı hedefleyen kriz dönemi alternatif bütçe oluşumlarının finansal niteliklerini, bütçe kapsamındaki söz konusu mali araçlar ve uygulamadaki etkinliklerini ve vergi uygulamalarına yönelik kantitatif değerlendirme ve tahmin modellerini de saptırmaktadır. (Musgrave (c), 2004, 116).

5. SONUÇ

Kriz dönemi maliye politikalarında dönemsel esneklik, ilgili döneme ilişkin alternatif bütçe arayışlarının telafi edici bir bütçe oluşumunu hedeflediği finansal niteliği ile ön plana çıkmakta ve söz konusu bütçe değerlerindeki dönemsel değişimlerin ortaya koyduğu yeni hedef oluşum süreçlerinden de Milli Gelir limitleri doğrudan etkilenmektedir. Kriz dönemlerinde alternatif bütçe arayışlarının dönemdeki uyumunun kamu bütçesini oluşturan parametrik değerlerin esnekliği ve mali araçların karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır. Bu bağlamda mali politikaların dönemsel esnekliği, kriz dönemlerinin finansal sorunlarının aşılmasına olanak sağlayabilecek bir kamu harcamaları ve vergi gelirlerindeki değişime yönelik optimal parametrik denge değerlerine ihtiyaç duymakta ve kriz dönemine ilişkin yapısal uyumunu da gerek kurumsal gerekse de kantitatif değerlemeler bazında ele alınması söz konusu olan mali politikalarla ortaya koymayı hedeflemektedir (Özker, 2002, 90-93).

Milli Gelir denge değerlerinin oluşturulması ve hedef Milli Gelir artışlarının telafi edici bir bütçe niteliği ile süreçte yer bulması, konjonktürün artan vergi gelirleriyle ve kamu harcamalarındaki artışın çarpan etkisinin yarattığı pozitif bir süreci gündeme kazandırmasıyla söz konusu olmaktadır. Kamu harcamalarındaki her bir artış limiti, vergi mükelleflerinin Milli Gelirden aldığı payın değişmediği ancak, ilgili mükelleflerin (modelimizde tüketim-harcama vergisi mükellefleri) vergi yükünün marjinal tüketim eğiliminin de artarken bir artış trendine girmesi, bir kriz dönemi alternatif bütçe oluşumlarına yönelik olumsuzlukların da arttığı bir süreci gündeme getirmektedir. Kriz dönemi sürecinin aşılmasında alternatif bütçele-

rin ortaya konulmasında ki süreç, bütçe içerisindeki kamu harcamaları olgusundaki artışların Milli Gelir üzerindeki dönemsel etkisini, finansal kaynak açısından olumluluk göstermesine rağmen tüketimi sınırlayan vergi uygulamalarına göre daha çarpıcı olarak ön plana çıkarttığı görülmektedir.

Piyasaların Milli Gelir oluşum sürecine katkıları, şüphesiz vergi istisna ve muafiyetlerinin sınırlarının yükseltilmesiyle sektörler ve tüketiciler üzerinde oluşturulan gelir etkisiyle söz konusu suolduğu gibi, diğer taraftan mali teşvik ve sübvansiyonlarla da üretim ölçeğindeki reel katkı değerlerinin Milli Gelir üzerindeki pozitif konumuyla da söz konusu olabilmektedir (Parric, 1980, 51-52). Her iki konumda da ortaya koyduğumuz tablolardaki hesaplamalarımızda Milli Gelir artışındaki olumluluğun kriz dönemindeki bir alternatif bütçeye katkısı, söz konusu dönemdeki marjinal tüketim eğiliminin oldukça düşük seyrettiği bir konumda kamu harcamaları artışıyla ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır. Marjinal tüketim eğiliminin bu seyri, ileriye yönelik yapısal uyum sürecinin de olumlu etkilendiği ve mali disiplinin tüketim harcamalarının kontrol altında tutulduğu bir yapıyla örtüşmesini süreç açısından kaçınılmaz kılmaktadır. Milli Gelir değerlerinin kamu harcamalarındaki artışlarla olumlu etkileşiminin ortaya çıktığı bir yapıyı irdeleyen bu süreç, ilgili dönemdeki parametrik mali-finansal değerlerin de kantitatif bir uyum süreci ile birlikte ele alındığı ve telafi edici bütçesel bir niteliğin ağırlık kazanmasının kriz dönemi bütçesi bazında hedeflendiği bir süreçtir. Dolayısıyla bir kriz dönemi bütçesinin yapısal uyum politikaları ile uyumu, siyasal karar alma mekanizmasının döneme özgü ekonomik büyüme hedeflerine yönelik mali politikalarla olan etkileşimini zorunlu kılmasının yanı sıra, telafi edici etkinliğin güvenilir bir ölçüsü olarak vergisel unsurlarına ilişkin fonksiyonların kriz dönemi hedeflerinin aşılmasına yönelik oldukça anlamlı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ATAÇ, Beyhan, (2006), **Maliye Politikası**, 7. bask., Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri, 2006.
- BAIRAM, Erkin and Bert Ward. "The Externality Effect of Government Expenditure on Investment in OECD Countries," **Applied Economics**, Vol. 25, No.3, (1993), ss. 711-716.
- BERBER, Metin, (2006), **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 3. bask., Trabzon: Derya Kitabevi, 2006.
- DALAMAGAS, Basil. "Public Sector and Economic Growth: The Greek Experience", **Applied Economics**, Vol. 32, No. 3, (February 2000), ss. 277-288.
- DEVARAJAN, Shantayanan and Jeffrey S. Hammer. "Public Expenditures and Risk Reduction", **World Bank Development Research Group**, (November 1997), ss. 1-32.

- EDİZDOĞAN, Nihat (a), (2008), **Kamu Maliyesi**, 10. bask., Bursa: Ekin Yayınevi, 2008.
- EDİZDOĞAN, Nihat (b), (2008), **Kamu Bütçesi**, 7. bask., Bursa: Ekin Yayınevi, 2008.
- FARIS, A. F. “Public Expenditure and Economic Growth in The Gulf Cooperation Council Countries”, **Applied Economics**, Vol. 34, No. 9, (June 2002), ss. 1187-1193.
- GUELLEC, Dominique and Bruno Van Pottelsberghe De La Potterie. “The Impact of Public R&D Expenditure on Business R & D”, **Economics of Innovation and New Technology**, Vol. 12, No. 3, (April 2003), ss. 225-243.
- GUPTA, Sanjeev ve Diğerleri. “Fiscal Policy, Expenditure Composition, and Growth in Low-Income Countries”, **Journal of International Money and Finance**, Vol. 24, No. 3, (April 2005), ss. 441-463.
- MONADJEMI, Mehdi S. “Public Expenditure and Private Investment: a Study of The UK and The USA”, **Applied Economics Letters**, Vol. 3, No. 10, (October 1996), ss. 641-644.
- MUSGRAVE, Richard A (a), (2004), “1. Kitap: Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi”, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- MUSGRAVE, Richard A (b), (2004), “2. Kitap: Vergilemenin Ekonomik Analizi”, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- MUSGRAVE, Richard A (c), (2004), “3. Kitap: Maliye Politikası”, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- NORMANDIN, Michel. “Budget Deficit Persistence and The Twin Deficits Hypothesis”, **Journal of International Economics**, Vol. 49, (1999), ss. 171-193.
- ÖZER, Mustafa ve Sami Taban, (2006), **Modern Konjonktür Teorileri**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2006.
- ÖZKER, A. Niyazi. “1995 Sonrası Bütçe Uygulamalarına İlişkin Hedef Dengeler ve Bütçesel Esneklik”, **Atatürk Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi**, Cilt 16, Sayı 3-4, (2002), ss. 87-95.
- PATRICK, Hugh T. “Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries”, in **Money and Monetary Policy in Less Developed**

Countries: A Survey of Issues and Evidence, Warren L. Coats, Jr. and Deena R. Khatkhate (eds.), Oxford: Pergamon Press, 1980, ss. 37-54.

REYNOLDS, Alan. "The Fiscal-Monetary Policy Mix", **Cato Journal**, Vol. 21, No. 2, (Fall 2001), ss. 263-275.

RUGGERI, Giuseppe and Maxime Fougère. "The Effect of Tax Based Savings Incentives on Government Revenue", **Fiscal Studies**, Vol. 18, No. 2, (June 1997), ss. 143-159.

SMITH, Bruce D. "Government Expenditures, Deficits and Inflation: On The Impossibility of A Blanced Budget", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. C, No. 3, (August 1985), ss. 715-745.

SPAHR, Ronald W. ve Diğçerleri. "Macro-Finance : Application of Financial Economic Theory for Implementing Macroeconomic Policy", **The Journal of American Academy of Business**, Vol. 2, No. 2, (March 2003), ss. 581-592.

TRIDIMAS, George. "The Economics and Politics of The Structure of Public Expenditure", **Public Choice**, Vol. 106, No. 1, (2001), ss. 299-316.

TOBIN, James. "A Keynesian View of The Budget Deficits", **California Management Review**, Vol. 26, No. 2, (Winter 1984), ss. 7-14.

TURNOVSKY, Stephen J. "Monetary and Fiscal Policy in a Long-Run Macroeconomics Model", **The Economic Record**, Vol. 56, No. 153, (June 1980), ss. 158-170.

ULUTÜRK, Süleyman. "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, (Mays 2001), ss. 131-139.